

Het theologisch onderricht in het Brugse seminarie in de 18de eeuw

In deze Handelingen kreeg de priesteropleiding in het oude bisdom Ieper al veel aandacht¹. Dit diocees speelde immers een pioniersrol op dit vlak. Zijn eerste bisschop, Martinus Rythovius (1561-1583), ondertekende mee het seminariedecreet van het concilie van Trente (15 juli 1563) en opende ten laatste in de lente van 1565 een seminarie - een primeur voor ons land en één der eerste in de *Catholica*. Vergeleken daarmee hinkte Brugge achterop. Dit verklaart allicht mede waarom het Brugse seminarie hier vrijwel genegeerd werd². Pogingen van bisschop Petrus de Corte (1562-1567) om in de zomer van 1565 een seminarie op te richten werden gedwarsboomd door het Sint-Donaaskapittel. Zijn opvolger Remigius Drioux (1569-1594) kon in juni 1571 wel een seminarie openen in de Ridderstraat, maar in de praktijk was dit een kleinseminarie, terwijl in Ieper al theologie gedoceerd werd. Beide seminaries werden na de calvinistische coup in 1578 gesloten. Terwijl bisschop Petrus Simons (1584-1605) het seminarie in Ieper al vanaf 1586 kon heropenen, trappelden Drioux en zijn opvolger Mathias Lambrecht (1596-1602) ter plaatse. Pas in 1611, onder Carolus-Philippus de Rodoan (1604-1616), heropende het Brugse seminarie zijn deuren, maar anders dan het seminarie in Ieper, dat al snel financiële stabiliteit ver-

1. P. DECLERCK, 'De Priesteropleiding in het bisdom Ieper (1565-1626)', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis gesticht onder de benaming Société d'Emulation te Brugge*, 100 (1963), p. 7-67; IDEM, 'De priesteropleiding in het bisdom Ieper (1626-1713)', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis gesticht onder de benaming Société d'Emulation te Brugge*, 105 (1968), p. 7, 13-14.
2. Nochtans was de auteur van de net vermelde artikelen, kan. Paul Declerck, president en archivaris van het Grootseminarie en bestuurslid van ons Genootschap (S. VRIELINCK & R. VAN EENOO, *Ijveren voor Geschiedenis. 150 Jaar Genootschap voor Geschiedenis "Société d'Emulation" te Brugge*, Brugge, 1989, p. 127). Naast de ambitieuze, maar onafgewerkte *Histoire du Séminaire de Bruges* van kan. A[rthur] C[arolus] DE SCHREVEL (2 dln., Brugge, 1883-1895) - ook jaargang 33 & 37 (1883 & 1888) van deze Handelingen - verscheen enkel: F.-H. D'HOOP, 'Quelques documents relatifs à l'ancien Séminaire de Bruges', in: *Annales de la Société d'Emulation pour l'étude de l'Histoire et des Antiquités de la Flandre*, 2de reeks, 13 (1864-1865), p. 339-376.

wierf, had zijn Brugse tegenhanger continu met geldgebrek te kampen. Omdat ook de tucht en het studiepeil niet voldeden, besloot bisschop Servatius de Quinckere (1630-1639) begin 1632 zijn seminarie op te doeken en de theologanten naar Leuven te sturen³. Door protest van president Christianus vanden Berghe en het Sint-Donaaskapittel sleepte de zaak aan tot 1639, maar daarna werden 80 jaar lang - spijs aanmaningen uit Rome - geen priesters meer in Brugge gevormd. Seminaristen uit dit bisdom konden trouwens ook studeren in het seminarie de la Torre in Dowai (Douai), waar zes beurzen voor theologanten waren gesticht⁴.

EEN NIEUWE START

Bisschop Henricus Josephus van Susteren (1716-1742) nam geen genoegen met deze situatie en begon vanaf zijn benoeming in 1714 met het herstel van het oude seminarie in de Ridderstraat, het Sint-Patriciushuis. Pas twee jaar later kon hij bezit nemen van zijn zetel, maar dit belette hem niet het gebouw al snel uit te breiden met het aanpalende huis, dat door de president bewoond werd, en het op eigen kosten te meubileren. Begin 1719 richtte hij de door Rome gevraagde theologale prebende in het Sint-Donaaskapittel op, waarvan de titularis de cursus in de H.Schrift zou doceren. Zo kon het seminarie op 16 oktober 1719 weer van start gaan. De lessen werden verzorgd door de president, kanunnik Augustinus van Vyve (°1662-+1749), die belast was met de cursus catechese, theoloogal Balduinus Siboons (°1665-+1731) en

- 3 Ook de Gentse bisschop Antonius Triest (van 1617 tot 1622 bisschop van Brugge) hief zijn theologicum op en zond de studenten naar de universiteit. Zijn opvolgers Franciscus van Horenbeke (1677-1679) en Albertus de Hornes (1681-1694) herstelden het seminarie (J. ROEGIERS & A. DE WINTER, 'De priesteropleiding', in: M. CLOET (red.), *Het bisdom Gent (1559-1991). Vier eeuwen geschiedenis*, Gent, 1991, p. 143-144). De seminaries volgden de kloosterachtige dagorde van de universitaire pedagogieën (M. DEREZ, 'Het onderwijslandschap: vier kostscholen en een huis voor de kunsten', in: G. VANPAEMEL, K. SMEYERS, A. SMETS & D. VAN DER MEYDEN (red.), *Ex cathedra. Leuvense collegedictaten van de 16de tot de 18de eeuw*, Leuven, 2012, p. 51).
- 4 A.C. DE SCHREVEL, o.c., dl.2, p. 59-280; M. THERRY, 'De priesteropleiding', in: M. CLOET (red.), *Het bisdom Brugge (1559-1984). Bisschoppen, priesters, gelovigen*, Brugge, 1984, p. 95-96; zie ook: BRUGGE, *Bisschoppelijk Archief* (verder afgekort: BAB), C502.

de dominicanen Gerardus de Keysere en Guilielmus de Buysere. Dit laatste was mogelijk door een stichting van de Brugse dominicaan Joannes de Witte (1475-1540), van 1517 tot 1525 bisschop van Cuba, die bij testament in zijn geboortestad een leerstoel Grieks en Latijn en een leerstoel theologie oprichtte⁵. In de periode dat het Brugse seminarie in de 17de eeuw bestond, doceerden er ook predikheren (allicht resp. moraaltheologie en dogmatiek). Hun filosofische opleiding kregen de seminaristen, net als hun collega's in Ieper en Gent, aan de Artesfaculteiten in Leuven of Dowaii⁶.

Door de snelle toename van het aantal seminaristen - in 1719 al meer dan 30 internen, of ruim het dubbele van de bezetting in de 17de eeuw - ging Van Susteren vanaf 1727 op zoek naar een ander gebouw. Zijn oog viel op het toenmalige "Hof van Pitthem" in de huidige H.-Geeststraat. Dit vervallen gewezen verblijf van de heren van Pittem werd op 15 februari 1738 aangekocht voor 12.500 fl. en nog enkele lasten, en flink verbouwd. In april 1740 was het gebouw klaar en tussen 1758 en 1760 werd nog een vleugel voor reitarianten toegevoegd⁷. Van Susteren, een groot bibliofiel, zorgde ook voor de inrichting van een bibliotheek en wees bij testament het seminarie als erfgenaam aan⁸. Na de uitbreiding

- 5 A.C. DE SCHREVEL, *o.c.*, dl.1, p. 249-285, 366-386; dl.2, p. 43-65; P. DE BAETS, 'Een Cubaanse kijk op Jan de Witte', in: *Biekorf*, 105 (2005), p. 348-350.
- 6 M. THERRY, *a.c.*, p. 97-98; A.C. DE SCHREVEL, *o.c.*, dl.2, p. 394-399. Zie ook: G. DEHON, *L'université de Douai dans la tourmente (1635-1765). Heurs et malheurs de la Faculté des Arts*, Villeneuve d'Ascq, 1998 (recensie door M. CLOET in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 137 (2000), p. 306-306); J. ROEGIERS, 'Het Leuvense artesonderwijs 1426-1797: leerstof en onderwijsmethode', in: G. VANPAEMEL, K. SMEYERS, A. SMETS & D. VAN DER MEYDEN (red.), *o.c.*, p. 35-45; M. DEREZ, *a.c.*, p. 47-71. Een aantal diploma's en getuigschriften van universitaire studies van Brugse seminaristen zijn bewaard in: BAB, D99-100.
- 7 B. JANSSENS DE BISTHOVEN, 'De priesteropleiding in de 18de eeuw', in: M. CLOET (red.), *Het bisdom Brugge*, p. 209; D. VAN BELLEGHEM, *Hof van Pitthem - Bisschopshuis*, Brugge, 2009, p. 14.
- 8 BAB, B54, f. 229r, 246r-247v; B56, f. 39v-40r, 71v-73r, 115r; A.C. DE SCHREVEL, *o.c.*, dl.2, p. 484-490; B. JANSSENS DE BISTHOVEN, *a.c.*, p. 207-208; N. LEPLAE, 'Hendrik Jozef van Susteren (1716-1742)', in: M. CLOET (red.), *Het bisdom Brugge*, p. 183. De seminaristen maakten in 1740, bij het zilveren ambtsjubileum van de bisschop, een album (BRUGGE, *Archief Grootseminarie* (verder afgekort: AGSB), S23), met een tekening van de poort van het seminarie (p. 3) en 18 *emblemata* met chronogrammen (p.

telde het gebouw volgens de kroniekschrijver Arnoldus Ocket “*buyten de gemeene plaetzen, als eet-zael, twee gaste-kamers, een zieke kamer, warm-plaetz, kapelle, school, boek-zael, bisschops-kamers, dry kamers voor de leermeesters, en verscheyde schoone kamers voor den president, en vier kamers voor de dienst-booden, ook nog meer dan 40 kamers (...) voor de jonge godsgeleerde*”⁹.

VERSCHUIVINGEN IN HET PROFESSORENKORPS

Al snel na de heropening van het seminarie stelde zich een personeelsprobleem. Na de dood van De Keysere kwam het in 1722 tot een conflict met de stadsmagistraat, dat zich bij de benoeming van diens opvolger Bartholomaeus Termeulen te kort gedaan voelde en prompt de predikheren verbood nog te doceren in het seminarie¹⁰. Om hen te vervangen schakelde Van Susteren seculariëren in¹¹. Terwijl de president en theologaal bij de heropricting Bruggelingen waren, trok hij twee Brabanders als professoren aan, die wel verbonden waren aan het Sint-Donaaskapittel. Het waren de Brusselaar Joannes Franciscus Foppens (1689-1761), sinds 1721 kanunnik in Sint-Donaas, en de Antwerpenaar Cornelius Hyacinthus de Vos (+1754), hoofdkoster van de kathedraal¹². In

4-21). De jaarschriften hingen boven elk venster (“cassijn”) op het gelijkvloers (A.C. DE SCHREVEL, *o.c.*, dl.2, p. 474).

- 9 [A. OCKET], *Gedenk-stukken raekende de parochiekerk S:Salvator in de stad Brugge beginnende van haere eerste stigtinge in de zevende eeuw tot het begin der negenthien-de eeuw* (BAB, 5428), p. 316. Ocket (“Oostende 1763) werd op 5 oktober 1783 aanvaard in het seminarie en op 3 september 1787 tot priester gewijd. Hij was achtereenvolgens onderpastoor in Brugge (Sint-Gillis), coadjutor te Hooglede, onderpastoor in Egem en werd in juni 1797 via *concursum* pastoor van de eerste portie van Sint-Salvator. Na het concordaat was hij pastoor te Oedelem tot zijn dood in 1812 (BAB, B75, 77-82, 87, *passim*; N66; K.PRIEM, *God of de keizer? Clerus en politiek te Brugge (1780-1802)* Vlaamse Historische Studies, 9, Brugge, 1996, p. 80, 150-151).
- 10 P. DECLERCK, ‘De priesteropleiding in de Mechelse kerkprovincie na Trente (1563-1796)’, in: *Collationes Brugenses et Gandavenses* 13 (1967), p. 86; De Schrevel, *o.c.*, dl.2, p. 435-439.
- 11 Ook in Gent werden de jezuïeten, die er sinds 1704 theologie doceerden, diverse keren (na 1773 definitief) afgelost door seculariëren, zij het niet om financiële redenen (J. ROEGIERS & A. DE WINTER, *o.c.*, p.145-146).
- 12 P. DECLERCK, ‘Priesteropleiding (1563-1796)’, p. 86; F.-H. D’HOOP, *o.c.*, p. 345-346. Foppens werd in 1729 kanunnik in Mechelen. De Vos volgde hem op (BAB, A83, p. 448, 536; A85, p. 23, 510, 512; A86, p. 551; A87, p. 402; [J.F. FOPPENS], *Compendium chronologicum episcoporum Brugensium, necnon praepositorum, decanorum et canonicorum, &c ecclesiae cathedralis S.Donatiani Brugensis*, Brugge, 1731, p. 111).

Tekening van de toegangspoort van het Brugse seminarie met het bisschopswapen van bisschop Henricus Josephus van Susteren en chronogram ter gelegenheid van zijn zilveren ambtsjubileum (1740): "Henrico Josepho Van sUsteren pastorI sUo eX aniMo appLaUDUnt theoLogI" (AGSB, S23, p. 3).

1724 werd het conflict met de stadsmagistraat bijgelegd, zodat beiden – De Vos pas in 1744 – officieel titularissen werden van de door bisschop De Witte gestichte leerstoelen¹³.

Een andere vernieuwing in het professorenkorps was vrij onopvallend, maar had veel impact. Naast de president kwam er een *subpraeses* of *subregens*. In Ieper bestond die functie, waarvan er evenmin als in Brugge een oprichtingsbesluit gekend is, al in de 17de eeuw, maar zeker van 1637 tot 1702 werd dit ambt bekleed door een theologant die nog geen priester was¹⁴. Enkele Ieperse subregenten maakten carrière, zoals Ferdinandus Ignatius Franciscus Proventier (°1699-+1772), die vijf jaar *subpraeses* was vooraleer hij in 1732 oplom tot president¹⁵, en Joannes Bartholomaeus van Roo (°1720-+1797), die kort na zijn priesterwijding (24 september 1740) *subpraeses* werd¹⁶. Ook Petrus Ignatius de Sodt, die zeker *vicepraeses* was van 1774 tot 1778¹⁷, en

- 13 A.C. DESCHREVEL, o.c., dl.2, p. 439, n.1. Op 21 mei 1775 vroeg de Brugse stadsthesaurier de toenmalige titularissen van deze leerstoelen, Willibrordus Joris en Joannes Franciscus de Gryse, om het kapitaal van de renten voor deze stichting in ontvangst te nemen (BAB, B68, f.186r).
- 14 P. DECLERCK, 'Priesteropleiding (1626-1713)', p. 33-35. Eind 1732 werd de op 20 september 1732 tot priester gewijde Petrus de Buigne *subpraeses*. Bij afwezigheid was zijn vervanger de *praefectus humanistarum*, vanaf juli 1733 Joannes Ludovicus de Baenst, die op 18 december 1734 gewijd werd (BAB, Y90, p. 26; Y93).
- 15 BAB, Y90, p. 26; R. HERPELINCK, *Het bisdom Ieper (1762-1789)*, Roeselare, 1991, p. 72, 98.
- 16 Van Roo's biograaf, de ex-jezuïet Benedictus de Pa(e)uw, noteert: "Men maakte hem Onderpresident van 't Bisschoppelyk Seminarie, alwaer hy ruym zoo veel voedzel vond voor zynen ziel-iver, als hy elders zoude gevonden hebben: aengezien hem daer ten deele de zorg bevolen was van een groot getal jonge Heeren, die naderhand zouden zyn zo veele werklieden in den geestelyken Wyngaerd, en aen wie hy, door vermaen en voorbeeld, moest dienen tot iver-inboezemer, en tot onderwyzer van de manier om, na den eysch der H.Kerke, tot Gods glorie en 's naestens zaligheyd, dien iver met vrugt werkstellig te maeken." (*Leven van den zeer eerweerdigen Heer Joannes Bartholomaeus VAN ROO, Kanonik Gradueel en Aertspriester der Katedraele Kerke tot Yper (Ieper, [1797])*, p. 94). Van Roo gaf ook geestelijke leiding aan andere gelovigen. "Aldus den iver, die tot alsdan besloten was geweest binnen de muren van 't Bisschoppelyk Seminarie, en geen ander voorwerp had gehad als de jonge Heeren, die'er woonden, stelde zig buyten die paelen ..." (*ibid.*, p. 95).
- 17 De Sodt (°Beveren-IJzer, ca. 1744-+Ieper 1824) werd op 4 april 1772 tot priester gewijd. In 1781 nam hij de prebende over van Jacobus Dionysius Houcke, sinds 1772 president van het seminarie. Hij was 43 jaar pastoor van de Sint-Pietersparochie in Ieper (BAB, Y74, f. 76v; Y78, 31 mei 1774, 26 mei 1775 & 13 mei 1778; N66).

de laatste subregent Franciscus Winnocus Mackereel verwier-
ven duidelijk gezag¹⁸.

De eerste Brugse *subregens* was mogelijk Cornelius Hyacinthus de Vos¹⁹. In 1732 werd Petrus Jacobus Siboons benoemd tot subre-
gent. In 1738 verwierf hij ook één van de vier kleine prebenden in
Sint-Donaas en vanaf 1742 fungeerde hij tegelijk als professor en
theoloog. Op 5 februari 1750 volgde hij de overleden president
Van Vyve op²⁰. Volgens de *relatio status* van bisschop Joannes-
Baptista de Castillion van 14 juni 1746 telde het seminarie naast
de president en vice-president drie professoren, elk met een pre-
bende in Sint-Donaas²¹. Het professorenkorps was toen dus op
volle sterkte, ondanks het dalende studentenaantal tijdens de
Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748)²². De Castillion vaar-
digde op 26 februari 1750 een reglement uit, dat hij op 9 april 1750

- 18 Mackereel ("Sint-Winoksbergen 1747-+Krombeke 1824) werd op 4 april 1774 tot pries-
ter gewijd en prompt benoemd tot één van de vijf seculiere regenten in het voorma-
lige jezuïetencollege in Ieper. Hij wordt als *vicepraeses* van het seminarie vermeld van
1782 tot 1794 (BAB, Y70, p. 217, 252; Y74, f. 88r; Y78, 9 oktober 1782; Y79, p. 103; Y80, p.
76, 138, 165; N66; R. HERPELINCK, o.c., p. 98). Bisschop d'Arberg schreef begin 1797 dat
het seminarie wegens ziekte van Houcke bestuurd werd door "*Monsieur Makquerelle
... un homme prudent élevé sous les ailes et dans les principes de son président*" (G.
HOUWEN, 'Carolus Alexander d'Arberg, 18e évêque d'Ypres (1786-1802). Trente
lettres d'exil', in: *Annales du comité Flamand de France*, 62 (2004), p. 66).
- 19 F.-H. D'HOOP, o.c., p. 346, noemt hem "*seminarii vice-praesides*", maar het is niet dui-
delijk op welke bron hij steunt. Zowel in Foppens' *Compendium* (p. 111: "*per plures
annos professor in seminarii episcopali Brugensi*"), als in het onuitgegeven vervolg
van kan. P.L. de Molo (AGSB, S80, p. 15: "*per 32 annos seminarii episcopalis Brugensis
professor eminentissimus*") wordt De Vos enkel vermeld als professor, niet als subre-
gent.
- 20 Zijn benoeming als subregent in 1732 wordt vermeld in zijn begrafenisakte (BRUG-
GE, *Stadsarchief* (verder afgekort: SAB), Doop-, trouw- en begraafboeken, Alge-
meen overlijdensregister 1788, overlijdens van clerici opgetekend door de
aartspriester, 64). Siboons was sinds 20 maart 1730 *major custos* in Sint-Donaas en
priester sinds 3 september 1730 (BAB, B52, f. 108r, 256v; AGSB, S80, p. 311). Bij zijn
benoeming tot president kreeg hij een reeks richtlijnen van bisschop de Castillion
(BAB, B60, tussen f. 11 & 12).
- 21 "*... praeest ut praeses archipresbyter hujus dioceseos, cum adjuncto vice-praeside, et
praelectiones qua theologicis qua scripturistics quotidie habent professores tres, qui
omnes et singuli, cum praeside et vice-praeside sunt canonici ecclesiae cathedralis et
sacrae theologiae licentiati in alma universitate Lovaniensi ...*" (BAB, B185/3, p. 13; A.C.
DESCHREVEL, o.c., dl.2, p. 495).
- 22 "*Alit impresentiarium hocce seminarium, ob misera et calamitosa tempora, alumnos
vix triginta*" (BAB, B185/3, 13; A.C. DESCHREVEL, o.c., dl.2, p. 495). Uit de titelpagina's
van de thesesverdedigingen blijkt overigens dat Siboons toen nog altijd theoloogal

voorstelde in het seminarie en waarvan het slothoofdstuk het gezag van de president en vice-president behandelt. Ook in andere kapitels worden hun beider taken opgesomd, bijv. het toezicht op de seminaristen in de metten en vespers (kapittel I, §§6 & 28), de inspectie van de kamers (kapittel I, §10), het opdragen van de mis op zon- en feestdagen (kapittel II, §1) en wekelijkse instructies over de catechese, de sacramentele ritens en de diocesane statuten (kapittel III, §7)²³. Ook het seminarie de la Torre in Dowaaï ontving op 28 april 1783 een nieuw reglement van bisschop Felix Guilielmus Brenart, wat aantoonde dat dit opleidingshuis van belang bleef voor Brugge²⁴. Siboons moet als subregent opgevolgd zijn door Franciscus Josephus van de Poele, die op 29 januari 1751 in deze functie vermeld wordt en in 1760 promoveerde tot theoloog²⁵. De *relatio status* van mei 1753 vermeldt weer een president, een vice-president en drie professoren²⁶. Ook was er nu sprake van een licht priesteroverschot, zodat sommige priesters na hun wijding op kosten van het seminarie daar bleven wonen²⁷.

èn professor was. Ook P. DECLERCK, 'Priesteropleiding (1563-1796)', p. 92, n.105, kent in die jaren enkel Siboons als theolooga en De Vos als professor.

- 23 BAB, B60, tussen f. 20 & 21, f. 34v; A.C. DESCHREVEL, *o.c.*, dl.2, p. 498-524; B. JANSSENS DE BISTHOVEN, *a.c.*, p. 209-212.
- 24 BAB, B63, f. 109v; B74, f. 199r-203v; A.C. DESCHREVEL, *o.c.*, dl.2, p. 543-546, 550-555. Op vraag van president G. Delebecque schonk het bisdom op 18 december 1784 1.390 fl. voor de bouw van een nieuwe kapel en verhoogde ook de studiebeurzen voor het seminarie de la Torre op 1 januari 1785 (BAB, B75, f. 165v, 174v).
- 25 BAB, B60, f. 141v. Op 8 oktober 1754 celebreerde hij als subregent het huwelijk van zijn petekind in de Sint-Salvatorskerk (SAB, Doop-, trouw- en begraafboeken, Huwelijksregisters Sint-Salvator, eerste portie, 15). Volgens P. Declerck behield hij wellicht dit ambt tot 1765 ('Priesteropleiding (1563-1796)', p. 92, n.105).
- 26 "*sub vigilantissimorum praesidis [Siboons] et vice praesidis [Van de Poele] provida directione, necnon trium atque exemplariter viventium professorum (quorum bini [Van Parys & De Vos] e gremio canonicali ecclesiae cathedralis sunt assumpti, tertio [G.C. De Witte], cui a paucis tempore hujusmodi munus impositum est, expectante locum ipsius quoque meritis debitum)*" (BAB, B185/4, p. 13; A.C. DESCHREVEL, *o.c.*, dl.2, p. 495).
- 27 "... *vani alantur remanentes presbyteri ad curam animarum jam maturi; qui occurrente casu, vices supplent curatorum.*" (BAB, B185/4, p. 13; A.C. DESCHREVEL, *o.c.*, dl.2, p. 525-526). Op 19 december 1746 veroordeelde de officiaal een priester, Balduinus Franciscus Varree, wegens diverse vergrijpen tot 10 jaar opsluiting in het seminarie. Eind 1749 vermaande de Castillion vice-president Siboons dat hij deze geestelijke een streng regime moest opleggen (BAB, B58, f. 136v-137v, 143v-144r; B59, f. 304v-305r; B60, f. 176v; B61, f. 152v).

Van de Poele werd wellicht opgevolgd door Joannes Franciscus de Gryse, die vermeld wordt als professor en subregent bij zijn benoeming tot kapelaan van de H.Bloedkapel in 1767²⁸. Vanaf 1773 zou het ambt van subregent vervuld zijn door Bernardus Josephus Moens, die op 10 juli 1787 plaats ruimde voor Josephus Ignatius Bouvaert²⁹. Na Siboons' dood fungeerde professor Willibrordus Joris als president *ad interim* tot de benoeming van Petrus Jacobus de Pauw (26 februari 1788)³⁰. Toen deze laatste opklom tot deken van het Sint-Donaaskapittel, werd Moens president (16 mei 1791). Hij verving ook de overleden theoloog Van de Poele³¹. Bouvaert werd opgevolgd door Joannes Antonius Buydens, en vanaf 29 september 1791 door Franciscus Verleye, die echter al op 22 november 1794 stierf, amper 29 jaar oud³². Ook al is het in de eerste decennia na 1719 soms onzeker wie het ambt van *subregens* uitoefende, toch staat vast dat deze fungeerde als vice-president, te meer daar de president nog andere taken had³³. Op Bouvaert en Verleye na, die allebei slechts drie jaar in functie bleven, was het ambt van *subregens* meestal een opstap naar dat van theologisch president. Bovendien was de subregent soms tegelijk professor,

28 BAB, B67, f. 90v: "... seminarii episcopalis sub-regenti lectionisq[ue] scripturisticae professori, ...".

29 In een getuigschrift dd. 15 mei 1783 verklaarde bisschop Brenart dat Moens ("Erne-gem 1746-+Roeselare 1837) al een tiental jaar ("*a decennio circiter*") professor en vice-president was. In deze laatste functie kreeg hij in 1778 een jaargeld van 70 fl. "*ultra mensam*". Na zijn benoeming tot professor werd dit bedrag opgetrokken tot 135 fl./jaar. Van 1787 tot 1791 was Moens pastoor te Rumbeke en deken van Roeselare. Bouvaert ("Brugge 1759-+Brugge 1808) was tevoren onderpastoor op de Sint-Annaparochie en bleef als subregent ook dit ambt uitoefenen. In 1790 werd hij via *concursum* pastoor op dezelfde parochie (BAB, B71, p. 598, 845; B72, p. 36-37; B74, f. 210v; B76, f. 135r, 138v; B77, f. 90r, 142v; B78, f. 96v, 140r; B79, f. 5v; B99, p. 177, 271; N66; P. DECLERCK, 'Priesteropleiding (1563-1796)', p. 89; K. PRIEM, *o.c.*, p. 150-152).

30 BAB, B77, f. 113r, 115v; N66; B. JANSSENS DE BISTHOVEN, *a.c.*, p. 210. Zie ook bijlage 1.

31 BAB, B78, f. 44r, 62r. Moens kreeg als president instructies van bisschop Brenart (*ibid.*, tussen f. 61 & 62).

32 In een getuigschrift van 19 mei 1791 schreef Brenart dat Buydens al vier jaar ("*a quadriennio*") professor en vice-president was (BAB, B79, f. 63r). Hij was inderdaad professor sinds 1788, maar werd allicht pas subregent na het vertrek van Bouvaert (BAB, B77, f. 55v; B79, f. 115v, 122r, 127r; B80, f. 211r). Zie ook bijlage 2.

33 Zo waren Van Vyve en Siboons resp. sinds 1720 en 1760 ook aartspriester (zie hun activiteiten in: BAB, F59).

terwijl het professoraat vaak gecumuleerd werd met de functie van theoloog³⁴.

Bij de benoeming van professoren werd geen onderscheid gemaakt tussen theologische vakken. De thesesverdedigingen in het seminarie werden resp. in 1755-1760 en 1761-1762 voorgezeten door Van de Poele en diens opvolger Petrus Jacobus Van Beveren als "*S[acrae] Theologiae professore*". Bisschop Joannes Robertus Caimo schreef op 25 juli 1765 in een aanbevelingsbrief dat De Pauw theologie onderwees in het seminarie, terwijl hij in een getuigschrift op 4 oktober 1769 verklaarde dat Joris al twee jaar dogmatiek doceerde³⁵. Van drie titularissen van de andere leerstoel (Joannes Hubertus Grenier, De Gryse en Buydens) weten we dan weer dat ze les gaven over de H.Schrift³⁶. Blijkbaar doceerde de titularis van de ene leerstoel dus theologische vakken en de andere de H.Schrift. Dit valt ook af te leiden uit de thesesverdedigingen, waarbij de theses over bijbelse thema's verdedigd werden onder het voorzitterschap van De Gryse en Moens³⁷.

HET STUDIEPROGRAMMA AAN HET BRUGSE SEMINARIE

Het seminariereglement van 1750 bevat een hoofdstuk over de dagorde, waaruit blijkt dat er op de meeste lesdagen vanaf 8 uur één lesuur gegeven werd over de H.Schrift (kapittel II, §13), terwijl er om 10.30 en 14 uur twee lessen theologie gedoceerd werden

34 In de gedrukte thesesverdedigingen aan het seminarie worden Van Tienevelt, P.J. Siboons en Van Parys steeds vermeld als theoloogal en professor. Anchemant (in 1730) en Van de Poele (in 1755-1760) worden eerst aangeduid als professor en daarna (resp. vanaf 1732 en 1761) als theoloogal en professor (BRUGGE, *Bibliothek Grootseminarie* (verder afgekort: BGSB), A12206 II). Zie ook bijlage 3 & 4.

35 BAB, B66, f. 66v: "... in seminario nostro professor constituitur, ubi (...) *summa cum dioecesis utilitate theologiam docet*"; B67, f.176v: "... *jam per biennium dogmata sacra tradit cum notabili dioecesis bono, ...*".

36 Resp. AGSB, S80, p. 71 ("... *Sacrae Scripturae in seminar[io] episcopali professor ...*"); BAB, B67, f.90v. ("... *lectionisq[ue] scripturisticae professori ...*"); AGSB, S80, p. 74 ("... *lectionem scripturisticae obtinet ...*").

37 Wel zijn er pas vanaf 1768 bijbelse theses bewaard, resp. over de Pentateuch (1768), *De progressu Hebraeorum a Josue usque ad Christum* (1771), *Historia sacra a creatioe mundi usque ad captivitatem Babylonicam chronologice proposita* (1776), het Matteüsevangelie (1781) en de *Synopsis historiae sancti evangelii, additis in selectos hujus textus observationibus* (1785) (BGSB, A12206 II).

(kapittel II, §§15 en 21). Afgezien van een half uur zangles om 11.30 uur (kapittel II, §17) ontbreken verdere gegevens over het studieprogramma. Wel werd er volgens het reglement op dinsdag en donderdag slechts één lesuur gedoceerd, dat eventueel vervangen kon worden door een disputationoefening (kapittel III, §6). We beschikken over een reeks met de gedrukte theses die in deze oefeningen aan bod kwamen, met de namen van de professor die de discussie voorzat en de deelnemende studenten³⁸.

Bij de bewaarde theses valt het aandeel van professor De Vos op (24 op een totaal van 74), terwijl, terwijl de theologalen Van Parys en Van de Poele elk negen keer een thesesverdediging voorzaten. Op naam van theoloogal Van Tienevelt staan er zes thesesverdedigingen, terwijl president Siboons en Joris er vijf nalieten. Van andere docenten kennen we er slechts enkele, of zelfs helemaal geen. Gemeten aan de duur van hun professoraat springt vooral de score van Van Parys en Van Tienevelt in het oog, met bijna één thesisverdediging per jaar³⁹. Blijkbaar was er een toerbeurt om de disputatie voor te zitten, want op 31 juli 1780 werd deze uitgesteld omdat Moens ziek was⁴⁰. De publieke thesisverdediging, die jaarlijks medio augustus plaatsvond, was het orgelpunt van het schooljaar, waarna de vakantie begon⁴¹. Wat de inhoud van de theses betreft, is het moeilijk om een duidelijk onderscheid te maken tussen theologische disciplines, omdat een oefening soms theses uit meerdere vakken bevatte. Als we van elke thesisverdediging enkel het hoofdvak tellen, dan scoorden vooral moraalthologie (33 theses) en sacramentenleer (23 theses) hoog.

38 BGSB, A12206 II. De reeks loopt van 1723 tot 1785 (zie ook: BAB, C463 en bijlage 2 & 4; vergelijk met: H. DE RIDDER-SYMOENS, 'De praktijk van kennisoverdracht aan de Europese universiteiten voor 1800', in: G. VANPAEMEL, K. SMEYERS, A. SMETS & D. VAN DER MEYDEN (red.), o.c., p. 14-17).

39 Ook theoloogal Van Beveren behaalde dit gemiddelde, maar zijn ambtsduur was te kort om relevant te zijn.

40 "*Ratione infirmitatis Erud[itissimi] D.Moens professoris seminarii episcopalis, cujus hoc anno erat praesidens, consensit Ill[ustrissimus] D^s, ut propugnatio publica thesium post ferias instantes differatur.*" (BAB, B72, f. 218v).

41 "*Schola semper vacabit a die examinis post publicas disputationes, usque ad primam Octobris ...*". (reglement 1750, kapittel IV, §1; A.C. DE SCHREVEL, o.c., dl.2, p. 510; vergelijk met: BAB, B73, f. 221v). Brenart woonde ook geregeld het examen bij, bijv. op 18 augustus 1777 en 16 juni 1778 (BAB, B70, p. 16, 432).

Dogmatiek (13 theses) en H.Schrift (5 theses) kwamen veel minder aan bod⁴².

Naast de thesisverdedigingen kennen we een serie collegedictaten, maar deze bestrijken enkel de laatste vier decennia van de 18de eeuw en staan vooral op naam van twee professoren, Van de Poele en Joris⁴³. De oudste twee dateren uit 1766-1767 en 1771-1773⁴⁴. Verder bestaat er een achtdelige reeks dictaten van beide docenten uit 1779-1783. Deze manuscripten zijn ingebonden in identieke lederen banden, waarvan de rug - naar 18de-eeuwse mode met goud bestempeld - de titel *Theologia practica* en een nummer van I tot IX draagt, al ontbreekt deel IV⁴⁵. Een deel van het traktaat over de

- 42 De laatste theses met dogmatiek als hoofdvak dateren van 1758, terwijl we pas bijbelse theses kennen vanaf 1768. De Vos, Anchemant, Siboons, Van Tienevelt, Van Parys, Van de Poele en Joris zaten thesesverdedigingen uit diverse disciplines voor, de andere professoren beperkten zich tot één vak (BCGSB, A12206 II).
- 43 Het is onduidelijk waarom er geen dictaten bewaard zijn uit de eerste halve eeuw na de heroprichting van het seminarie. In de Leuvense Artesfaculteit dateren de meeste bewaarde collegedictaten uit de 17de eeuw (toen het Brugse seminarie gesloten was) en eind 18de eeuw, wat erop zou wijzen dat dicteren toen meer nadruk kreeg (J. ROEGIERS, *a.c.*, p. 39-40; K. SMEYERS, 'De student aan het werk. Hoe collegedictaten tot stand kwamen', in: G. VANPAEMEL, K. SMEYERS, A. SMETS & D. VAN DER MEYDEN (red.), *o.c.*, p. 73).
- 44 *Lectiones de peccatis, de gratia, de justitia et jure in genere* (AGSB, S102). De sacramentis, de novissimis (AGSB, S103). Beide dictaten werden genoteerd door Bartholomaeus Josephus Spruyt (+1779). De perkamenten rug draagt sporen van een oude nummering (resp. 7 en 5). Een nota op de voorkant van het eerste manuscript geeft aan dat het in het huidige seminariearchief belandde via directeur Desiderius Heene (*1808-+1867). Zoals de Leuvense collegedictaten uit de 18de eeuw zijn deze uit het Brugse seminarie opvallend sober. Net als aan de universiteit werd er toen in het seminarie blijkbaar steeds gedoceed in het Latijn (zie ook: H. DE RIDDER-SYMOENS, *a.c.*, p. 19-21; J. ROEGIERS, *a.c.*, p. 39-40; K. SMEYERS, *a.c.*, p. 81; E. COCKX-INDESTEGE, 'Een beschermend omhulsel voor de collegedictaten', in: G. VANPAEMEL, K. SMEYERS, A. SMETS & D. VAN DER MEYDEN (red.), *o.c.*, p. 91-106).
- 45 AGSB, S114-121 (zie bijlage 5). Deel I bevat *De gratia, justificatione et merito* (Van de Poele, 1780) en *De sacrificio missae* (Joris, 1783). Deel II omvat *De actibus humanis* en *De legibus* (Van de Poele, 1782 & 1783). Deel III bevat *De peccatis* (Van de Poele, 1779-1780) en *De temperantia* (Joris, 1779). Deel V is gewijd aan *De justitia et jure* (Van de Poele, 1780-1781). Deel VI bevat *De contractibus* en *De religione vitiisque ei oppositis* (Van de Poele, 1781-1782 & 1782). Deel VII omvat traktaten over de sacramenten, doop, vormsel en eucharistie (Joris, 1782-1783), alsook *De censuris et irregularitate* en *De indulgentiis* van dezelfde docent (beide uit 1780). Deel VIII is gewijd aan de biecht (Joris, 1779-1780). Deel IX beslaat *De sacramento extremae unctionis*, *De sacramento ordinis* en *De sacramento matrimonii* (Joris, 1780-1781). Op basis van de handtekeningen van de studenten kunnen we de scribent identificeren als de Bruggeling Petrus Callewaert (*1757-+1829), die op 21 mei 1785 tot priester werd ge-

H.Mis uit band VII van de serie prijkt ook in een onlangs ontdekt dictaat, dat dateert van net na de crisis rond het seminarie-generaal, maar gedoceed werd door een andere professor⁴⁶. De reeks *Theologia practica* sluit aan bij het curriculum dat sinds 1630 - toen nog in drie jaar - in Ieper gevolgd werd. Vergeleken hiermee ontbrak onder meer christologie, maar in Brugge stond er wel kerkelijk recht op het programma, terwijl kerkgeschiedenis in geen van beide seminaries aan bod kwam⁴⁷. Het traktaat over de godsleer vinden we ook terug in dictaten van Moens, die steunen op de cursus van Van de Poele⁴⁸. Tenslotte kennen we nog enkele collegedictaten uit Ten Duinen⁴⁹. De jongeren in deze abdij kregen zowel les van monniken, bijv. de latere Duinenabt Maurus de Mol

wijd en kapelaan werd in de O.-L.-Vrouwkerk. Van 1819 tot zijn dood was hij rector van de Jeruzalemkapel (BAB, K82, p. 155, 161, 169, 178, 186; N66; J.-B. VAN BAVEGEM, *Het martelaarsboek of heldhaftig gedrag der Belgische geestelijkheid ten tijde der Fransche omwenteling op het einde der achttiende eeuw*, Gent, 1875, p. 200).

- 46 AGSB, S13bis. Dit handschrift bevat het vervolg op het traktaat over de eucharistie (*caput V: De sacrificio missae*), in 1790 gedoceed door Van de Poele en genoteerd door de Eeklonaar Petrus Franciscus Ryffranck, en *De gratia, et justificatione et merito* en *De peccatis* (1789-1790) van dezelfde docent en scribent. Het manuscript werd in 2010 door G. Van Bockstaele ontdekt in het kerkarchief van Borsbeke (Herzele). Ryffranck kreeg eind 1789 de tonsuur, maar ontbreekt in de lijst van bursalen op 24 april 1790 (BAB, B78, f. 84r, 127; K82, p. 203).
- 47 Het Ieperse programma voorzag in het eerste jaar zowel godsleer en fundamentele moraal als christologie, sacramenten in het algemeen en initiatiesacramenten, in het tweede jaar genadeleer, speciale moraal en de overige sacramenten, en in het derde jaar speciale moraal (nl. genade en rechtvaardiging) en dogmatische contro-versen (P. DECLERCK, 'Priesteropleiding (1626-1713)', p. 14-15, 72-73). In 1769 ver-lengde bisschop Felix Hubertus de Wavrans (1762-1784) de studieduur tot vier jaar (BAB, Y90, p. 102; zie ook Y159, §6.6).
- 48 AGSB, S127. Dit manuscript telt 187 folio's en bevat traktaten over het H. Oliesel en het wijdingssacrament (Joris, 1776 & 1777), genade en rechtvaardiging (f. 64v: "[e] q[ue]ns tractatus ab amplis[simo] D. Vandepoele, can[onico] theol[ogali] c[om]positus, dictatus e[st] ab erud[ito] D. Moens anno mei cursus 3°. et a nat[ivitate] D[ominimi] 1776.") en godsleer (Moens/Van de Poele, 1776 - *ibid.*, f. 125v). Op basis van de datum van zijn diakenwijding (f. 60v) konden we door vergelijking met de handtekeningen van de wijdelingen in: BAB, K82, p. 134, de scribent identificeren als Joannes Surmont (°Zwevezele 1751-+Brugge 1822).
- 49 AGSB, S130 & 133. Deze ongedateerde handschriften tellen 199 en 546 pagina's en bevatten resp. *De actibus humanis* van Van de Poele (zonder de appendix *Quomodo voluntas nostra ut bona sit conformari debeat voluntati divinae?* bij dit traktaat in: AGSB, S115, p. 254-259) en *De sacramento poenitentiae* (Joris) en *De censuris et irregularitatis cum indulgentiis* (Van de Poele). De scribent was Lucas de Viller (°1739-+1807).

(° 1755-+1799), als de seminarieprofessoren Van de Poele en Joris⁵⁰. Vanaf 2 juni 1780 gaf de leek Petrus Magerman zangles in het seminarie⁵¹. In bijlage 5 hebben we op basis van de bewaarde dictaten het curriculum gereconstrueerd dat op het einde van de 18de eeuw in het seminarie van Brugge in een vierjarige cyclus gevolgd werd.

HET BRUGSE SEMINARIE IN HET OOG VAN DE STORM

Binnen het bestek van dit artikel kunnen we niet dieper ingaan op de bewaarde collegedictaten. Het is wel duidelijk dat zowel de publieke disputaties als de lessen controversiële kwesties, zoals het jansenisme, niet uit de weg gingen⁵². Ook de bisschoppen drukten geregeld hun stempel op het onderricht in het seminarie. Zo gelastte Brenart - blijkbaar wegens de toenmalige crisis - op 21 januari 1785 de professoren om het traktaat over het huwelijk te doceren op de wijze van de Mechelse seminariepresident Petrus Dens (° 1690-+1775)⁵³. Het seminarie ondervond ook de weerslag van het streven van keizer Jozef II (1780-1790) om de priesteropleiding te hervormen. Net als zijn collega's slikte Brenart zijn bezwaren tegen deze plannen in en zond in november 1786 19

50 BAB, B69, p. 193; N. HUYGEBART & A. DUBOIS, 'Abbaye des Dunes à Koksijde et à Bruges', in: *Monasticon belge*, III/2, Luik, 1966, p. 442; K. PRIEM, 'De opleiding van de Brugse clerus in 1790', in: *Internationaal Katholiek Tijdschrift Communio*, 15 (1990), p. 318.

51 Magerman, een bas in de kathedraal, verving als *magister cantus* Joannes Mestdagh, die deze taak niet meer kon combineren met zijn functies als koster in de H.Bloedkapel en kapelaan in Sint-Donaas (AGSB, S80, p. 435). De gehuwde Magerman werd enkel tot herroeping aangesteld, terwijl bij andere benoemingen in het seminarie geen termijn gold. Hij stierf op 8 mei 1791, 69 jaar oud (BAB, A44, f. 234v; A106; B72, f. 186v).

52 Zie de *Theses theologicae de fide, spe, et charitate ac constitutione Unigenitus* (1734) en *Theses theologicae de logis theologicis* (...) *Bulla Unigenitus, censuris et indulgentiis* (1741 & 1749), telkens o.l.v. De Vos (BGSB, A12206 II, p. 200-202, 315-322, 428-430) en *Titulus 4us: De erroribus circa gratiam* in het traktaat *De gratia, et justificatione et merito* van Van de Poele (AGSB, S114, p. 83-94; S127, f. 116v-112v; S113bis, p. 118-128).

53 "[Brenart], *considerans crism hujus saeculi, ordinavit, ut imposterum professores in seminario episcopali tractatum de matrimonio et impedimentis viva voce alumnis suis explicent, inhaerendo stijlo methodico D.Dens, quem hactenus semper scripto mandandum tradiderunt dictamine*" (BAB, B75, f. 179v; vergelijk met: P. DENS, *Tractatus theologici de sacramento extremae unctionis, ordinis, et matrimonii*, Luik, 1781, p. 104-439).

theologanten naar het seminarie-generaal in Leuven⁵⁴. Daar brak al snel chaos uit, maar de Brugse bisschop pleitte zowel zichzelf als zijn seminaristen vrij van de rellen die studenten veroorzaakt hadden. Begin juni 1787, na de ‘kleine Brabantse Omwenteling’ in mei, werd er in Brugge weer les gegeven. Op aanraden van de Leuvense hoogleraar en bibliothecaris Joannes Franciscus van de Velde (°1743-+1823), één van de antijozefistische tenoren, benoemde Brenart trouwens zijn geestesgenoot Buydens als professor en later vice-president⁵⁵. Brenart herhaalde zijn bezwaren in een brief aan de keizer op 12 februari 1789⁵⁶. De *relatio status* van 3 november 1788 stelt dat zowel de bisschop als de docenten en seminaristen niet zouden toelaten dat het seminarie-generaal onder dwang aan hen werd opgelegd⁵⁷. De veroordeling van het onder-

54 K. PRIEM, *o.c.*, p. 35-36. Brenart zond voordien ook twee studenten naar Dowai om hen aan de hervorming te onttrekken, maar de ene had in 1786-1787 een beurs in Brugge en ging mee naar het seminarie-generaal, terwijl de andere later niet meer vermeld wordt. Op 21 mei 1787 meldde Brenart aan Delebecque dat zijn seminarie op 28 april 1787 opgeheven was (BAB, B76, f. 86r, 17v; B77, f. 43r; B. VANDERMEERSCH, *Comme il importe au bien de l’Eglise et de l’Etat ... L’opposition de l’épiscopat “belgique” aux réformes ecclésiastiques de Joseph II (1780-1790)* (Bibliothèque de la Revue d’Histoire ecclésiastique, 94), Louvain-la-Neuve/Leuven, 2010, p. 273-413).

55 Buydens (°Mechelen 1760) was samen met de Mechelse seminariepresident Huleu (°1746-+1815) in 1785 ingetreden bij de karmelieten in Charenton (Frankrijk), maar keerde al snel naar Leuven terug. Op 9 april 1788 volgde hij Moens op als professor in Brugge en begin 1791 behaalde hij de licentie theologie aan de *Alma mater* (AGSB, S80, p. 73-75; BAB, B77, f. 139r; B79, f. 63r; B81, f. 101r; K. PRIEM, *o.c.*, p. 36, 112, n.13).

56 “... mon obéissance ne scauroit envelopper aucun acquiescement à la suppression de l’enseignement de la théologie dans mon séminaire, non plus qu’à la réunion de tout enseignement de cette science dans un séminaire général.” (BAB, B78, f. 24). Begin 1788 protesteerde hij bij minister graaf de Trautmansdorff. De Raad van Vlaanderen beval tot drie keer het seminarie te sluiten, maar Brenart appelleerde bij de Grote Raad te Mechelen (BAB, B77-78, *passim*; K. PRIEM, *o.c.*, p. 36-37; B. VANDERMEERSCH, *o.c.*, p. 345-346, 373-374, 396).

57 “Resistit erectioni huius *Generalis Gymnasi* (...) pro muneri sui episcopalis debito, quantum potuit (...) Interea, non obstantibus nostris, totiusque Nationis Belgicae reclamationibus, et instantissimis repraesentationibus; non obstante generali totius Cleri dicti Gymnasii aversione, eaque invicibili, *sermo Caesaris obtinuit*, et urgere pergit, quasi lex altera Medorum et Persarum. Veritati substituta est violentia: oclusa sunt per apparatus regios seminaria episcopalia. Professoribus sub multa pecuniaria mille scutorum, ceu *pataconum* monetae nostrae, inhibitum est, ne ultra in iis doceant, et theologiae alumnis, ne haec repetant. Quibus insuper mandatum, ut ad praetensium Seminarium Generale indilate sese transferant, sub poena privationis Sacrorum Ordinum, in casu contraventionis. At generosa Belgii juvenutis, Pastorum suorum voci fidelis, hactenus nec minis, nec precibus flecti potuit, ut mandato Regio contra conscientiae suae dictamen acquiesceret.” (BAB, B185/7; A.C. DE SCHREVEL, *o.c.*, dl.2, p. 573-575; B. JANSSENS DE BISTHOVEN, *o.c.*, p. 209-210). Op 20 januari 1788

wijs aan het seminarie-generaal door de Mechelse aartsbisschop kardinaal de Franckenberg (26 juni 1789) en meer nog de Brabantse Omwenteling bezegelden het lot van deze instelling⁵⁸.

De crisis onder Jozef II viel samen met een langzame daling van het studentenaantal. In 1779-1780 genoten 31 theologanten een beurs aan het Brugse seminarie en waren er samen nog eens 19 studenten te Leuven en Dowaaï. In 1780-1781 waren er zelfs 32 seminaristen in Brugge en 24 universitaires, maar in 1781-1782 daalde het aantal bursalen tot 27 in Brugge en 23 in Leuven en Dowaaï (resp. 28 en 14 in 1782-1783). In 1783-1784, 1784-1785 en 1786-1787 bleef het aantal bursalen in Brugge telkens steken op 19 (en resp. 15, 18 en 16 in Leuven en Dowaaï)⁵⁹. Omdat in het laatste schooljaar veel lessen waren weggevallen, werd de vakantie voor de meeste studenten geschrapt⁶⁰. Een ander crisissymptoom was dat nieuwe professoren minder gekwalificeerd waren dan tevoren⁶¹. Na de definitieve mislukking van het seminarie-generaal ging het seminarie in Brugge op 21 september 1789 weer van start met 31 theologanten⁶².

tekenden 19 seminaristen een petitie tegen het seminarie-generaal (BAB, B77, tussen f. 114 & 115).

- 58 K. PRIEM, *o.c.*, p. 36-37; J. VAN WALLEGHEM, *Merckenweerdigste voorvallen en daegelijksche gevallen. Brugge 1788* (Brugse Geschiedbronnen uitgegeven door het Gemeentebestuur van Brugge XIII), Brugge, 1984, p. 17, 25-26, 64; IDEM, *Merckenweerdigste voorvallen en daegelijksche gevallen. Brugge 1789* (Brugse Geschiedbronnen uitgegeven door het Gemeentebestuur van Brugge XV), Brugge, 1984, p. 20, 23, 60, 75-76.
- 59 BAB, B72, f. 118-119r, 168; B73, f. 201r-202v; B74, f. 89v-91v, 224v-225r; B75, f. 79v-80r; B76, tussen f. 165 & 166. Volgens de *relatio status* van 30 oktober 1778 telde het seminarie "circiter 40 alumnos", duidelijk een afgerond cijfer (BAB, B185/6; A.C. DE SCHREVEL, *o.c.*, dl.2, p. 549). De lijst met bursalen voor 1778-1779 ontbreekt. Voor 1785-1786 kennen we enkel 18 bursalen in Dowaaï en Leuven (BAB, B76, tussen f. 123 & 124).
- 60 "Ill[ustrissimus] D^s, considerans, quod alumni seminarii sui hoc anno parum studii incubuerint, occasione tumultuum Seminarii Generalis Lovanii, eis majores ferias admit, solis presbyteris indultis vacantiis a 1° 7^{bris} ad 1^{am} 8^{bris}," (BAB, B76, f. 62v).
- 61 Zowel Bouvaert, die eind 1787 de lessen van Van de Poele overnam (BAB, B77, f. 90r), als Verleye hadden enkel de graad van *baccalaureus formatus*, terwijl de vroegere professoren meestal licentiaten waren (BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief* (verder afgekort: ARA), Archief Oude Universiteit Leuven, 476).
- 62 BAB, B78, f. 84. Voor het schooljaar 1789-1790 waren er 26 bursalen in Brugge en 9 in Dowaaï (*ibid.*, f. 127). De *Catalogus (sic) Theologorum 1789* in: AGSB, S13bis, p.173 vermeldt 33 studenten.

Embleem uit het album voor het zilveren ambtsjubileum van bisschop Henricus Josephus van Susteren met de voorgevel van het seminarie en chronogram: "Ut prosit; nobili Liberalitate nullo aevo obliteranda Memoriale aedificavit" (AGSB, S23, p. 12). De tekening van de dwarsvleugel van het seminarie is niet erg accuraat (er zijn slechts vier i.p.v. zes rijen vensters te zien). Het chronogram, waarvan het begin zinspeelt op de bisschopsleuze van de prelaat ("Ut prosim"), bevat het dubbel van het jaartal 1740.

Intussen dreigde er met de Franse revolutie alweer nieuw gevaar. President Moens kreeg bij zijn aantreden in mei 1791 al meteen te kampen met financiële problemen⁶³. Deze namen wellicht nog toe door de toeloop van gevluchte Franse clerici die in het seminarie onderdak vonden. Eén van hen, Ludovicus Blin, logeerde er in 1791 zes maanden, deels gratis⁶⁴. Nog zeker vijf andere Franse priesters werden in die periode in het seminarie opgevangen⁶⁵. Op 3 juni 1793 werden ook vier studenten uit het seminarie de la Torre in Dowaaï tot de lessen in Brugge toegelaten⁶⁶. Ook de ex-president van het seminarie de la Torre, Guilielmus Delebecque, vond onderdak in het Brugse seminarie, waar hij kennelijk de vacature invulde die ontstaan was door de dood van subregent en professor Verleye⁶⁷. Op 8 oktober 1784 kreeg Moens opdracht vanaf 20 oktober de lessen te hernemen en de seminaristen aan te manen vooraf het kostgeld te betalen⁶⁸. Intussen had ook oud-pastoor en kanunnik Ludovicus-Albertus Caytan zijn intrek genomen in het seminarie, waarvan hij plaatsvervangend ontvanger was⁶⁹. In fe-

63 BAB, B79, f. 88v, 125v.

64 Deze priester van het bisdom Noyon was professor rethorica en filosofie in Dowaaï en kreeg vanaf 6 juni 1791 logies. Begin november keerde hij naar Frankrijk terug (BAB, B79, f. 69r, 91r, 122v; K. PRIEM, o.c., p. 55).

65 BAB, B79, f. 137v, 153v, 173r, 179v.

66 BAB, B80, f. 95r. Eind 1792 had Brenart de jonge priester Petrus de Simpel ("Staden 1767-+Izegem 1813) benoemd tot professor in het seminarie de la Torre om de president te ontlasten (*ibid.*, f. 47r, 55v; B87, f. 11r).

67 Guilielmus Delebecque ("Waaften 1757) weigerde begin 1791 de eed op de *Constitution civile du clergé* en werd in augustus 1791 afgezet. Wel stelde hij nog de jaarlijkse rekeningen van het seminarie de la Torre op voor de periode 1791-1796 en een eindafrekening voor 1796-1802, plus een inventaris van de inboedel (1782). Op 28 januari 1794 werd Delebecque toegelaten in het bisdom Brugge. Hij stierf als pastoor-deken te Kortrijk in 1803 (BAB, B79, f. 33v, 69r, 101v-102v; B80, f. 158r; B82, f. 4v-5r; C502; N66; K. PRIEM, o.c., p. 51, 58, 80-81).

68 "Ordinatum D^e (...) Moens ut cursus theologicus indilate inchoetur, et in 20^{em} hujus [mensis] per circulares convocentur ejusdem seminarii alumni, eos praemonendo de solvendo anticipate trimestri, attento raritate argenti, et annonae caritate, ita tamen ut postea dicti trimestris habeatur ratio." (B80, f. 204v-205r).

69 Op 20 september 1794 kreeg Caytan ("Roeselare 1742-+Brugge 1813) verlof voorlopig in het seminarie in te wonen als *commensalis*. Door zijn afwezigheid werden Moens en later Buydens benoemd tot substituut van de ontvanger, kan. Joannes-Baptista Lebègue (BAB, B80, f. 201r; B81, f. 13, 17v-18r). Caytan was van 1774 tot 1790 pastoor op de derde portie van de O.-L.-Vrouweparochie en sinds eind 1789 kanunnik in de kathedraal. Begin 1795 werden hij en Moens door de Fransen gegijzeld om hen onder druk te zetten. Na zijn aanhouding (9 juli 1799) werd Caytan geïnterneerd in het vroegere seminarie (K. PRIEM, o.c., p. 65, 78, 150-152).

bruari 1795 werd de president twee weken als gijzelaar opgesloten in Dowaaï om de betaling van een militaire contributie af te dwingen. Vanaf september 1796 werd er bezuinigd op de uitgaven voor het personeel, de professoren en de keuken⁷⁰. Uiteindelijk werd het seminarie opgeheven door de wet van 5 frimaire jaar VI (25 november 1797)⁷¹. Hoewel Moens begrip toonde voor beëdigde priesters, werd hij op 16 februari 1798 veroordeeld tot deportatie naar Frans Guyana. Door ziekte strandde hij in Rochefort en daarna op het eiland Ré, waar hij tot mei 1800 vastzat. Tegen de *hardliner* Buydens was op dezelfde dag als tegen Moens een arrestatiebevel uitgevaardigd, maar hij kon onderduiken⁷².

Een aantal onbeëdigden uit het Leiedepartement, seculieren en regulieren, werden geïnterneerd in het vroegere seminarie⁷³. De meesten kwamen uit de bisdommen Brugge en Ieper, en verder uit de diocesen Gent en Doornik. Na hun vrijlating begin 1800 hoopte Ocket weldra “*deze noodwendige kweek-school eerstelt te zien (...) Den bouw /:hoewel aenmerkelyk beschaedigt:/ is nog in wezen, en is alleenelyk verpagt; maer de goederen aen dit seminarie behoorende zyn alle verkogt tegen de uytdukkelyke stellingen zelv*

70 Op 28 september 1796 besloten de vicarissen-generaal *sede vacante* o.a. het jaargeld van de staffleden op te schorten, geen noenmaal meer te geven en een meid te ontslaan. Moens zond na een maand nog een meid weg. Op 18 november 1796 kreeg het vicariaat wel klachten dat studenten elders gingen dineren. In februari 1795 had het seminarie al eigendommen verkocht om zijn aandeel (93.972 pond) te kunnen betalen in een gedwongen lening. Moens zelf was getaxeerd op 300 pond (BAB, B81, f. 19v-20r, 163v-164r, 176v-177r, 234r; B271).

71 BAB, S428, p. 316-317; K. PRIEM, o.c., p. 80. Op 16 december 1797 werden nog 17 studiebeurzen voor 1797-1798 vastgelegd (BAB, B81, f. 228v-229r). Boeken en kunstwerken uit afgeschafte kloosters werden verzameld in de *Ecole Centrale* (de vroegere Duinenabdij), maar de bibliotheek van het seminarie wordt hierbij niet vermeld (L. DEVLIEGHER, ‘Inventarissen van het museum van de *Ecole Centrale* te Brugge’, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis gesticht onder de benaming Société d’Emulation te Brugge*, 119 (1982), p. 65).

72 BAB, B271; C509; L. PRENEEL, ‘De Brugse clerus in de revolutietijd (1794-1802)’, in: M. CLOET (red.), *Het bisdom Brugge*, p. 288-291; K. PRIEM, o.c., p. 65, 77, 80. Buydens had ook contact met d’Arberg (G. HOUWEN, o.c., p. 84). Moens (+1837) werd later pastoor te Rumbeke en Roeselare en deken van Torhout (1809). Buydens (+1838) werd *examinator synodalis* van het district Brugge (1803), pastoor te Brugge (O.-L.-Vrouw), deken van Gistel en Brugge, vicaris-generaal (1810) en opperaalmoezenier (1818-1826) (BAB, N66).

73 BAB, B81, f. 253; BRUGGE, *Rijksarchief*, Archief Franse Hoofdbesturen, nr. 1190B & 1192; K. PRIEM, o.c., p. 80, 90; J. ROEGIERS & A. DE WINTER, o.c., p. 148.

der kerk-rovende wetten der fransche republyk⁷⁴. In 1828 werden de herstellkosten geschat op 346,61 fl. en dacht men het gebouw in twee weken te kunnen inrichten voor 150 studenten⁷⁵. Op 1 oktober 1833 ging in de voormalige Duinenabdij een nieuw seminarie open⁷⁶. Het oude seminarie werd bestemd als bisschopshuis⁷⁷.

VERDIENSTEN VAN HET BRUGSE SEMINARIE

Van Susteren en zijn opvolgers waren meestal tevreden over hun seminarie, waar ze waakten over de orthodoxie. Zo benadrukte de Castillion in de *relatio status* van 1746 dat de professoren verdedigers waren van de onfeilbaarheid en het gezag van de paus⁷⁸. Wel had Brenart op 12 juli 1785 klachten over de tucht en de keuken⁷⁹! De docenten werden vaak al op jonge leeftijd benoemd en werkten soms nadien nog hun eigen studies af⁸⁰. De enige doctor in de

- 74 BAB, S428, p. 316-317. Het gebouw was eerst legerhospitaal en kazerne. Sinds 23 april 1810 stadseigendom, diende het nog voor militaire doeleinden en als medische school (1827-1829). Bij de oprichting van het bisdom Brugge (27 mei 1834) werd het de bisschoppelijke residentie (D. VAN BELLEGHEM, o.c., p. 16, 22).
- 75 M. E[ENGLISH], 'Brugge contra leper - Het Bisschoppelijk Paleis en seminariegebouw', in: *Collationes Brugenses*, 34 (1934), p. 277-283.
- 76 A DENAUX, 'Het Grootseminarie te Brugge 1833-1983', in: IDEM & E. VANDEN BERGHE (red.), *De Duinenabdij (1627-1796) en het Grootseminarie (1833-1983) te Brugge. Bewoners/ Gebouwen/ Kunstpatrimonium*, Tielt, 1984, p. 45-52; K. PRIEM, 'De inrichting van het Brugse Grootseminarie (1833-1886)', in: *In de Steigers*, 15 (2008), p. 123-129; IDEM, *Het Grootseminarie te Brugge. De voormalige Duinenabdij*, Brugge, 2009, p. 8-10.
- 77 Op 13 december 1834 kocht de provincie het pand voor 45.000 frank. Pas op 2 juli 1836 werd het gebouw in gebruik genomen (M. E[ENGLISH], a.c., p. 290-291; D. VAN BELLEGHEM, o.c., p. 22-23).
- 78 "Professores tres (...) ut omnis clerus per universam dioecesim, sunt constitutionum apostolicarum, infallibilitatis et autoritatis pontificiae acerrimi defensores." (BAB, B185/3, p. 13; A.C. DE SCHREVEL, o.c., dl.2, p. 495; zie over dit thema in andere *relationes status*: B. JANSSENS DE BISTHOVEN, a.c., p. 209-210).
- 79 "Admonitus D.Siboons (...) ut invigilet domesticis suis, et notanter Annae culinariae, quatenus portiones sint sufficientes et congruae tam in qualitate, et quantitate, quam in successiva variatione, ut eatenus cessent alumnorum, minime suspectorum, querelae. Dein ut ordinationes vice-praesidis sui manuteneat, et observari faciat; etiam per domesticos: invigilaturum se propius repromisit". (BAB, B86, f. 5v).
- 80 Joris en Buydens waren nog geen 30 jaar bij hun benoeming en promoveerden later tot licentiaat in de theologie. Van de Poele was 45 jaar bij zijn benoeming tot theoloog, maar verkreeg pas toen de licentie, 20 jaar na het baccalaureaat (AGSB, S80, p. 59-60, 74-75, 298-299; ARA, Archief Oude Universiteit Leuven, 476).

theologie, Delebecque, verzijlde toevallig in Brugge toen zijn eigen seminarie in Dowaaï opgeheven was.

De bezetting van het seminarie varieerde sinds de heroprichting meestal tussen 30 à 40 man⁸¹. Sommige pasgewijde priesters wachtten in het seminarie op een benoeming. Zo verbleven er bij een telling van de Brugse clerus in augustus 1786 negen ambteloze priesters in het seminarie, en bij de afschaffing eind 1797 tien⁸². Wat de herkomst betreft, lijken er weinig studenten te zijn voortgekomen van over de grens met het noorden⁸³. Na de scheiding der Nederlanden bleef er in het bisdom Brugge wel slechts een handvol parochies onder Hollands bewind over⁸⁴.

Over het peil van het onderricht in het seminarie zeggen de bronnen weinig. Van de Poele, die er ruim drie decennia doceerde, was zeker bekwaam⁸⁵. Kanunnik Petrus Ludovicus Franciscus de Molo

81 P. DECLERCK, 'Priesteropleiding (1563-1796)', p. 100; B. JANSSENS DE BISTHOVEN, *a.c.*, p. 210.

82 ARA, Oostenrijkse Geheime Raad, 702A; [M.J. GAILLIARD], *Memoriale in generationem et generationem*, [1800], p. 24. De scribe van de dictaten in: AGSB, S102-103, B.J. Spruyt, werd op 10 maart 1770 tot priester gewijd, maar ontving tot 1777 een studiebeurs. In oktober 1777 nam hij na zes maanden ontslag als coadjutor in Bovekerke. In februari-maart 1778 was hij coadjutor te Koolkerke. In februari 1779 verleende Brenart hem 100 fl./jaar en belaste hem met preken, biechthoren en catechese in de Sint-Walburgakerk, maar Spruyt stierf nog dat jaar (BAB, B68, f. 6r; B69, p. 143, 297, 337; B70, p. 63, 87, 252, 318, 338; B71, p. 753, 759; B72, p. 17).

83 Op 7 mei 1789 werd bijv. toelating verleend "*Leonardo Deremire Hollando utpote nato in Ter Biesen Dioec[esis] Brug[ensis]*" om in te wonen in het seminarie (BAB, B78, f. 43v), maar behalve in: AGSB, 113bis, p. 173, wordt hij verder niet genoemd. Op de vier priesters in het decanaat Sluis kwamen enkel de pastoors Digmannus Sagers van Sluis ("Oosterhout 1730-1799) en Thomas Breyne van IJzendijke ("Sluis 1749-1801) uit het noorden ([M.J. GAILLIARD], *a.c.*, p. 33). Breyne had in 1766 en 1767 een beurs in Leuven en was in 1769, 1771 en 1773 bursaal in Brugge (BAB, B67, f. 14r, 66r, 161r; B68, f. 61r, 138r). Waar Sagers studeerde, weten we niet.

84 G.A.C. VAN VOOREN, 'De diaspora van het bisdom Brugge. De katholieken in westelijk Staats-Vlaanderen (17de-18de eeuw)', in: M. CLOET (red.), *Het bisdom Brugge*, p. 281-287.

85 Nadat de stadsmagistraat hem de leerstoel De Witte had toegekend (10 april 1754), kreeg hij op 22 april 1754 de toelating om te doceren in het seminarie "*habita sufficienti notitia de ipsius discretione, s[acrae] theologiae ac s[acrarum] literarum peritia, caeterisque qualitatibus ad munus ille rite exercendum*" (B62, f. 83v). Franciscus Josephus van de Poele ("23 januari 1715) was de op twee na jongste van tien kinderen van Petrus en Petronilla van de Poele-Hertoghe (SAB, Doop-, trouw- en begraafboeken, Sint-Salvator, eerste & derde portie).

loofde zijn kennis van theologie, Bijbel en casuïstiek, alsook zijn ijver en orthodoxie, en vond dat zijn dictaten publicatie verdienen⁸⁶. Nochtans had Van de Poele veel last van zijn slechte ogen⁸⁷. Toch bleef hij actief als theologaal en professor tot hij stierf op 26 maart 1791, 76 jaar oud⁸⁸. Daarmee deed hij amper onder voor de Ieperse theologaal Van Roo, die doceerde van 1744 tot zijn overlijden in 1797. Uit een exemplaar van de door Van de Poele voorgezeten thesesverdediging van 16 augustus 1757 dat de Bruggeling bezorgde aan zijn Ieperse collega blijkt trouwens dat ze onderling contact hadden⁸⁹. Volgens Ocket kende het Brugse seminarie drie “*zeer groote godsgeleerde*”, met name Van de Poele en de presidenten Van Vyve en Siboons, maar zelf kreeg hij uiteraard nooit les van de in 1749 gestorven Van Vyve⁹⁰. In aanbevelingsbrieven

- 86 “*theologus et scripturista consummatus ac casuista omni exceptione major, donatus toto vitae curriculo studiis (...) Lectiones theologicas ab ipso in seminario Brugensi dictatae oblongo annorum spatio probant eum fuisse ecclesiasticum omnimodo versatum in sacris litteris et orthodoxia peroptima, harum impressio summopere a multo tempore desideratur ratione laconismi et praecisionis acutissima earumdem bibliotheca hujus seminarii ille manuscripta possidet praetiosissima*” (AGSB, S80, p. 59-61). Van de Poele gaf bij testament 50 fl. aan het seminarie (BAB, D57). Over de Molo (°Brugge 1746-+Brugge, 1810), zie: K. PRIEM, o.c., p. 22, 41, 103, n.148.
- 87 Op 1 juli en 5 december 1747 en 12 juni 1748 kreeg hij als koster in Sint-Salvator verlof de rozenkrans te bidden i.p.v. het brevier. Op 11 september 1771 werd dit voor onbepaalde tijd verlengd “*ob continuam oculorum infirmitatem*”. Toch kreeg hij op 21 april 1764 en 17 augustus 1772 voor vijf jaar toelating om verboden boeken te lezen! Toen Van de Poele door zijn slechte ogen niet meer kon doceren, werd Bouvaert op 3 december 1787 voorlopig aangesteld in zijn plaats, maar toch gaf hij in 1789-1790 zelf weer les (BAB, B59, f. 42r, 73v, 123v; B66, f. 105v; B68, f. 52r, 88v; BAB, B77, f. 9or; AGBS, S113bis).
- 88 BAB, A106. Hij werd begraven op het Sint-Donaaskerkhof (29 maart). Bij de rouwmaaltijd werd Augustinus, zijn broer, die als bakker volgens testament 100 fl. brood zou uitdelen, onwel en stierf dezelfde dag (BAB, D57; J. VAN WALLEGHEM, *Merckenweerdigste voorvallen en daegelijksche geualen. Brugge 1791 & 1792* (Brugse Geschiedbronnen uitgegeven door het Gemeentebestuur van Brugge, XVIII), Brugge, 1987, p. 89, 103, n.2).
- 89 Zie de eigenhandige notitie “*Ampliss[mo] D[omi]no Van Roo ex parte R[everendi] admod[um] D[omini] Van de Poele*” (A12206 II, p. 535). Anders dan Van de Poele, die enkel als professor naam kreeg, speelde Van Roo te leper ook een grote rol achter de schermen. Hij zou o.a. na de benoeming van Houcke tot president van het seminarie-generaal geweigerd hebben hem te ontmoeten en mogelijk de auteur zijn een scherpe brief aan de Ieperse seminaristen dd. 16 april 1788 (BAB, N52, dl.VIII, p. 24-25, 31-37; G. HOUWEN, a.c., p. 66; zie ook: [B. DE PA(E)UW], o.c., p. 10; R. HERPELINCK, o.c., p. 50-70).
- 90 BAB, S428, p. 316. Ocket verbleef in 1783-1787 in het seminarie en maakte het seminarie-generaal mee (BAB, B76, tussen f. 172 & 173). Van Wallegghem prijst Siboons als “*deugsaemen en voortreffelijcken heer*” en “*noijt volpresen leermeester ende president*”

voor vacante prebenden (resp. in de kapittels van Onze-Lieve-Vrouw en Sint-Donaas) kregen zowel Joris als Buydens lof van hun superieuren, maar zulke verklaringen moeten we voorzichtig interpreteren⁹¹. Mogelijk kan een verdere analyse van de theses en collegedictaten die al gekend zijn - of eventueel nog kunnen opduiken - meer licht werpen op het onderwijspeil in het Brugse seminarie in de 18de eeuw⁹².

Bijlage 1: presidenten

Naam	Geboorte	Graad	Benoeming	Ontslag
Augustinus van Vyve	Brugge, 1662	STL	16.10.1719	27.11.1749+
Petrus Jacobus Siboons	Brugge, 1704	STL	05.02.1750	17.02.1788+
Petrus Jacobus de Pauw	Torhout, 1727	STL	26.02.1788	12.03.1791
Bernardus Josephus Moens	Eernegem, 1746	STL	16.05.1791	25.11.1797

Bijlage 2: subregenten

Naam	Geboorte	Graad	Benoeming	Ontslag
Cornelius Hyacinthus de Vos?	Antwerpen, 1694	STL	1722?	
Petrus Jacobus Siboons	Brugge, 1704	STL	1732	na 1749
Franciscus Josephus van de Poele	Brugge, 1715	STL	1751?	1765?
Jacobus Franciscus de Gryse	Roeselare, 1742	STL	1765?	
Bernardus Josephus Moens	Eernegem, 1746	STL	1773?	
Josephus Ignatius Bouvaert	Brugge, 1759	STBF	10.07.1787	26.06.1790
Joannes Antonius Buydens	Mechelen, 1760	STL (1791)	1790?	
Franciscus Verleye	Pittem, 1765?	STBF	19.11.1791	22.11.1794+

(*Merckenweerdigste voorvallen ... 1788*, p. 16). Een anoniem *curriculum vitae* van Moens (BAB, B271) looft zijn menselijke kwaliteiten, maar gaat niet in op zijn intellectuele capaciteiten.

- 91 "(...) *Nobis [constat] (...) Joris (...) biennali studio, philosophico in alma universitate lovaniensi, tam sedulam navasse operam ut in generali Artium promotione quantum in prima linea obtinuerit locum, ac deinde ibidem altioribus S[acrae] T[heologiae] scientiis septem annorum spatio ita graviter incubuisse, ut peractis summa cum laude septem publicis disputationibus promeritam in S[acra] Theologia lauream maximo cum applausu fuerit assecutus. Assumptus deinde a Nobis fuit in seminarii nostri professorem, ubi iam per biennium dogmata sacra tradit cum notabili Dioecesis bono, suo tempore habendo disputationes tum publicas tum privatas (...)*" (BAB, B67, f. 175). Voor Buydens, zie: BAB, B79, f. 63r ("... *vir est magnae eruditionis ...*"; B81, f. 100v-101r ("... *vicepraesidis et professoris munera laudabiliter obivit, vigilant cura nec non orthodoxis praelectionibus juniores theologos ad curam animarum praeparando ac formando ...*").
- 92 We kennen ook een collegedictaat uit het seminarie de la Torre (1749-1757) voor Brugse studenten (AGSB, nr.604) en ongeïdentificeerde dictaten uit de 2de helft van de 18de eeuw (AGSB, nrs. 615-620, 622). Zie ook onze bijdrage 'De seminaries van leper en Brugge in de Nieuwe Tijd, een parallel verhaal', in: W. FRANCOIS & L. KENIS (red.), *De opleiding van de seculiere geestelijkheid aan grootseminaries en universiteiten in de Lage Landen tijdens de Nieuwe Tijd* (Annua Nuntia Lovaniensia) (ter perse).

Bijlage 3: theologalen van het Sint-Donaaskapittel

Naam ⁹³	Geboorte	Graad ⁹⁴	Benoeming	Theses ⁹⁵	Ontslag
Balduinus Siboons	Brugge, 1665	STL	05.06.1719		1722
Petrus Massemin	Brugge, 1664	STL	25.06.1722		1730
Franc. Ign. Anchemant	St-Winoksb. ⁹⁶	STL	28.04.1731	4	1735
Ant. Franc. van Tienevelt	Brugge, 1705	STL	17.01.1736	6	1742
Petrus Jacobus Siboons	Brugge, 1704	STL	11.06.1742	5	05.02.1750
Ferd. Franc. de Witte	Brugge, 1718	STL & JUL	23.02.1750		03.08.1750
Petrus Leon. van Parys	Brugge, 1718	STL	19.08.1750	9	12.08.1760
Franc. Jos. van de Poele	Brugge 1715	STL (1760)	14.08.1760	9	26.03.1791+
Bernardus Jos. Moens	Eernegem, 1746	STL	07.09.1791	2	

Bijlage 4: professoren

Naam	Geboorte	Graad	Benoeming	Theses	Ontslag
Guil. de Buysere OP			1719		1722
Cornelius Hyac. de Vos	Antwerpen, 1694	STL	1722	24	1754+
Franc. Jos. van de Poele	Brugge, 1715	STL (1760)	22.04.1754	9	14.08.1760
Petrus Jac. van Beveren	bisdom Doornik	STL	10.09.1761	2	1762
Petrus Jacobus de Pauw	Torhout, 1727	STL	30.09.1762	1	1767
Willibrordus Joris	Olmen, 1743	STL	3.11.1767	5	1791
Franciscus Verleye	Pittem, 1765?	STBF	31.10.1791		22.11.1794+
[Guil. Delebecque] ⁹⁷	Waasten, 1757	STD			
Gerardus de Keysero OP			1719		1722+
Joannes Franc. Foppens	Brussel, 1689	STL	1722	3	1726
Joannes Hub. Grenier	Brugge, 1700?	STL	1727 ⁹⁸	1	1730
Franc. Ign. Achemant	S.Winoksbergen	STL	1730	4	1735 ⁹⁹

- 93 Gebruikte afkortingen: Ant[onius] - Ferd[inandus] - Franc[iscus] - Guil[ielmus] - Hub[ertus] - Hyac[inthus] - Ign[atius] - Jac[obus] - Jos[ephus] - Leon[ardus].
- 94 Gebruikte afkortingen: JUL: *juris utriusque licentiatius* - STBF: *Sacrae Theologiae baccalauraeus formatus* - STL: *Sacrae Theologiae licentiatius* - STD: *Sacrae Theologiae doctor*.
- 95 Bij de thesesverdedigingen hebben we geen onderscheid gemaakt tussen de functies van de voorzitter, omdat deze soms tegelijk optrad als theoloogaal en professor van het seminarie. Wel hebben we identieke theses, die in verschillende sessies verdedigd werden, slechts één keer geteld (BGSB, A12206 II).
- 96 Volgens een getuigschrift van Van Susteren van 20 juni 1730 werd Anchemant geboren in Sint-Winoksbergen (bisdom Ieper) (BAB, B52, f. 130v; vergelijk met: E.H.J. REUSENS, J. WILS & A.H. SCHILLINGS (red.), *Matricule de l'Université de Louvain*, dl.VII, Brussel, 1963, p. 405, nr.39). Zijn geboortejaar is ons onbekend.
- 97 Omdat we van Delebecque geen officiële benoeming hebben gevonden, hebben we zijn naam tussen [] geplaatst. Bisschop Brenart stierf trouwens kort voordien (26 oktober 1794) in ballingschap.
- 98 Grenier (+1749) werd begin 1728 ook *pastor laicorum* van Sint-Donaas (BAB, B51, f.155r, 174r). Hoewel hij als *Brugensis* geldt (bijv. [J.F. FOPPENS], *o.c.*, p. 199; E.H.J. REUSENS, J. WILS & A.H. SCHILLINGS (red.), *o.c.*, dl.VII, p. 375, nr.203), vonden we zijn doopakte niet in Brugge terug. Zijn begrafenisakte noemt hem "*seminarii episcopalis sacrae scripturae professor*" (SAB, Doop-, trouw en begaafboeken, Sint-Donaas, 13).
- 99 Hij verkreeg in 1736 een prebende in Ieper en stierf in 1761 als aartsdiaken (BAB, B52, f. 130v; Y15, Y105).

Ant. Franc. van Tienevelt	Brugge, 1705	STL	1736	6	1742
Petrus Jacobus Siboons	Brugge, 1704	STL	1742	5	1750
Guil. Carolus de Witte	Brugge, 1715	STL & JUL	16.09.1751 ¹⁰⁰		1765
Jacobus Franc. de Gryse	Roeselare, 1742	STL	12.10.1765 ¹⁰¹	3	1779
Bernardus Jos. Moens	Eernegem, 1746	STL	12.04.1779	2	1785
Joannes Ant. Buydens	Mechelen, 1760	STL (1791)	04.04.1788		1797

Bijlage 5: chronologische volgorde van de traktaten gedoceerd in het Brugse seminarie

Duur van de cursus ¹⁰⁰	Titel en docent ¹⁰¹	Vindplaats ¹⁰⁴	Discipline ¹⁰⁵
1766-1767	<i>De peccatis</i> (Van de Poele)	S102, f. 1-50v	M
	<i>De gratia ejusque effectus</i> (Van de Poele)	S102, f. 51v-91v	D
	<i>De justitia et jure in genere</i> (Van de Poele)	S102, f. 92v-260r	M
1771-1773 ¹⁰⁶	<i>De extrema unctione</i> (Joris)	S103, f. 1r-19r	S
	<i>De sacramento ordinis</i> (Joris)	S103, f. 20r-45v	S
	<i>De sacramento matrimonii</i> (Joris)	S103, f. 46r-201v	S
	<i>De quatuor hominis novissimis</i> (Van de Poele)	S103, f. 202r-224v	D
nov.-24.12.1776	<i>De sacramento extremae unctionis</i> (Joris)	S127, f. 1r-26v	S
Kerst 1776-2 ¹⁰⁷	<i>De gratia, justificatione et merito</i> (Moens*)	S127, f. 65r-125v	D
Kerst 1776-?	<i>De Deo uno, trino et incarnato</i> (Moens*)	S127, f. 126r-187r	D
3.1-22.2.1777	<i>De sacramento ordinis</i> (Joris)	S127, f. 27r-60r	S
18.10-15.11.1779	<i>De temperantia</i> (Joris)	S116 (B), p. 1-68	M
nov.1779-7.8.1780	<i>De sacramento penitentiae</i> (Joris)	S120	M
2.10.1779-25.2.1780	<i>De peccatis</i> (Van de Poele)	S116 (A), p. 1-197	S
26.2-31.5.1780	<i>De gratia, justificatione et merito</i> (Van de Poele)	S114 (A), p. 1-116	D
2.6.1780-19.8.1780	<i>De Deo uno, trino et incarnato</i> (Van de Poele)	S114 (B), p. 1-121	D
8.8.1780-19.10.1780	<i>De censuris et irregularitate</i> (Joris)	S119 (E), p. 1-68	CR
19.10-13.11.1780	<i>De indulgentiis</i> (Joris)	S119 (E), p. 71-118	CR
2.10.1780-22.8.1781	<i>De justitia et jure</i> (Van de Poele)	S117	M
13.11-18.12.1780	<i>De sacramento extremae unctionis</i> (Joris)	S121, p. 3-76	S
18.12.1780-12.2.1781	<i>De sacramento ordinis</i> (Joris)	S121, p. 79-188	S
14.2-6.10.1781	<i>De sacramento matrimonii</i> (Joris)	S121 (A), p. 1-316	S
1.10.1781-26.4.1782	<i>De contractibus</i> (Van de Poele)	S118 (A), p. 1-311	M

100 BAB, B60, f. 209r.

101 BAB, B66, f. 183r; N66.

102 De scribenten waren resp. Spruyt (1766-1767 & 1771-1773), Surmont (1776-1777), Callewaert (1779-1783) en Ryffranck (1789-1790).

103 Waar de naam ontbrak, hebben we op basis van de discipline het traktaat toegescheven aan de toenmalige titularis van dit vak en zijn naam tussen [] gezet. Een * wijst erop dat de docent de cursus van een collega gaf.

104 Alle hier vermelde dictaten worden bewaard in het AGSB. Als in eenzelfde handschrift elk traktaat apart gepagineerd is, wordt de volgorde aangegeven door letters (ABCDE) na het plaatsnummer.

105 Gebruikte afkortingen: B[ijbel] - C[anoniek] R[echt] - D[ogmatiek] - M[oraaltheologie] - S[sacramenten].

106 Op het voorste schutblad van dit handschrift staat "*B.J. Spruyt in seminario 1773*" en achteraan staat het jaartal 1771 en een chronogram voor hetzelfde jaar (AGSB, S103, f. 224r).

107 Achteraan dit handschrift staat: "*Finis 4^a 9^{bris} 1776*" (AGSB, S127, f. 187r), maar als dit traktaat gedoceerd werd vanaf Kerstmis 1776, kan de cursus uiteraard niet begin november van dat jaar afgesloten zijn. Bij het derde dictaat staat aan het einde enkel "*Finis*", zonder datum (*ibid.*, f. 125r).

27.4-17.8.1782	<i>De religione vitisque ei oppositis</i> (Van de Poele)	S118 (B), p. 1-234	CR/M
1.10.1782-12.4.1783	<i>De actibus humanis</i> (Van de Poele)	S115, p. 1-259 ¹⁰⁸	M
1782? ¹⁰⁹	<i>Annotationes in Scripturam Sacram</i> ([Moens])	S112 (A), p. 1-72	B
15.7-24.10.1782	<i>De sacramentis in genere</i> (Joris)	S119 (A), p. 1-112	S
24.10.1782-4.1.1783	<i>De sacramento baptismi</i> (Joris)	S119 (B), p. 1-113	S
5.1-27.1.1783	<i>De confirmatione</i> (Joris)	S119 (C), p. 1-48	S
28.1.1783-?	<i>De venerabili Eucharistiae sacramento, I-IV</i> (Joris)	S119 (D), p. 1-165	S
14.4-28.7.1783	<i>De legibus</i> (Van de Poele)	S115 (A), p. 1-129	M
9.5-14.8.1783	<i>De sacrificio missae</i> (Joris)	S114 (C), p. 1-112	S
1789-?	<i>De gratia et justificatione et merito</i> (Van de Poele)	S113bis (A), p. 49-151	D
?-26.6.1790 ¹¹⁰	<i>De peccatis</i> (Van de Poele)	S113bis (B), p. 1-129	M
?-18.8.1790? ¹¹¹	<i>De sacrificio missae, caput V, §§1-6</i> (Van de Poele)	S113bis (C), p. 1-37	S

- 108 Er bestaat nog een onvolledige, anonieme versie van dit traktaat (tot titel IV, §6), die van dezelfde hand is als de reeks *Theologica practica* en dus ook valt toe te schrijven aan Petrus Callewaert (AGSB, S112, p. 1-166).
- 109 Dit niet-gedateerde collegedictaat volgt op het traktaat *De actibus humanis* van Van de Poele uit 1782 (AGSB, S112) en konden we ook toeschrijven aan Callewaert. Tussen beide dictaten in zitten er twee pagina's met *Questiones Scripturae* (p.168) en morele kwesties (p. 169) van dezelfde scribeant.
- 110 Vergelijk met de nota: "*Finis impositus fuit 26 junii 1790. De tractatu de peccato.*" (AGSB, S113bis, p. 48).
- 111 Op een verder blanco pagina tussen de eerste twee traktaten staat "*18 oust 1790*" (AGSB, S113bis, p. 47).